

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЄМНИЦІ УСИНОВЛЕННЯ**LEGAL SECURITY OF THE MYSTERY OF ADOPTION**

**Ольховик Л.А., к.ю.н., доцент,
член Асоціації українських правників**

**Іванова О.М., старший викладач кафедри цивільного та трудового права
Одеський національний морський університет**

Дана стаття має на меті дослідити таємницю усиновлення та її правове забезпечення. Під таємницею розуміємо факт, інформацією про який володіє обмежене коло осіб, та який є невідомим для широкого кола суб'єктів правовідносин. Таємниця усиновлення має наступні ознаки: вона виникає з приводу специфічного юридичного факту – усиновлення; стає відомою вузькому колу осіб, як правило членам сім'ї та визначеному колу службових осіб, тобто наявний специфічний суб'єктний склад її носіїв; вона стосується внутрішнього життя сім'ї і не може бути здобуттям громадськості, а тому охороняється мірами державного примусу; має комплексний характер, тобто для службових осіб вона є професійною, службовою таємницею, а для членів сім'ї – особистою; вона стосується внутрішнього життя сім'ї і не може бути здобуттям громадськості, а тому охороняється заходами державного примусу; сама інформація що становить таємницю усиновлення, є специфічною (зміна прізвища, по батькові, місця проживання, дати народження тощо). Таємницю усиновлення слід розглядати в двох аспектах: таємниця від суспільства, і таємниця від самого усиновлюваного.

Думаємо доцільно було б в законодавстві закріпити вік з якого дитині можуть розголошуватись відомості про її усиновлення – 18 років, бо в цей період дитина є більш зрілою для адекватної реакції на таку інформацію.

Суб'єкти, що забезпечують таємницю усиновлення: службові особи, сторонні особи та усиновлювачі. Діюче законодавство чітко зазначає яка ж інформація становить таємницю усиновлення: інформація про зміну запису про матір та батька; інформація про зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини; інформація про зміну прізвища, імені та по батькові особи, яка усиновлена.

Ключові слова: усиновлення, таємниця усиновлення, усиновлювач, усиновлений, розголошення таємниці усиновлення, правове забезпечення.

This article aims to explore the mystery of adoption and its legal protection. A secret we understand as a fact about which information is available to a limited number of persons, and which is unknown to a wide range of subjects of legal relations. The mystery of adoption has the following characteristics: it arises due to a specific legal fact – adoption; becomes known to a narrow circle of people, usually family members and a certain circle of officials, that is, there is a specific subject composition of its carriers; it concerns the internal life of the family and cannot be acquired by the public, and therefore is protected by measures of state coercion; it has a complex nature, that is, for officials it is a professional, official secret, and for family members – a personal secret; it concerns the internal life of the family and cannot be acquired by the public, and therefore is protected by measures of state coercion; the very information that constitutes the secret of adoption is specific (change of surname, patronymic, place of residence, date of birth, etc.). The secret of adoption should be considered in two aspects: – a secret from society, and a secret from the adoptee himself.

We think it would be expedient to establish in the legislation the age at which information about the child's adoption can be disclosed – 18 years, because in this period the child is more mature for an adequate reaction to such information.

Entities ensuring the secrecy of adoption: officials, third parties and adopters. The current legislation clearly states what information constitutes the secret of adoption: information about a change in the records of the mother and father; information on changing information about the place of birth and date of birth of the child; information on the change of surname, first name and patronymic of the adopted person.

Key words: adoption, the secret of adoption, the adopter, the adopted, disclosure of the secret of adoption, legal protection.

Постановка проблеми. Проблема таємниці усиновлення завжди була актуальною для українського суспільства. З початку повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію суверенної, незалежної держави України ця проблема набула нового забарвлення. З'явилась чимала кількість дітей, що залишились сиротами після загибелі батьків, з одного боку, а з іншого не аби яка кількість жінок та молодих дівчат, які після зв'язних згвалтувань не зможуть народити своїх дітей. І та, і інша категорії громадян є надто вразливими, щоб усиновлення набувало громадського розголосу, тому саме правове забезпечення таємниці усиновлення є тим аспектом, якому слід приділити особливу увагу.

Стан опрацювання. Дослідженням проблеми усиновлення в національному та зарубіжному законодавстві займалась Письменна О.П., засоби забезпечення таємниці усиновлення цікавили Ольховик Л.А., правові аспекти таємниці усиновлення турбували Ватраса В.А., Зілковську Л.М., таємницю усиновлення в Україні вивчав Даниленко С.К., гарантії таємниці усиновлення розглядала Логвінова М.В., розголошення таємниці усиновлення простежував Тавлуй О.В.

Метою даної роботи є дослідження таємниці усиновлення та її правове забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Словник української мови трактує таємницю як «те, що приховується від інших, відоме не всім; секрет; те, що не підлягає розголошенню; відомості, знання про щось, способи досягнення чого-небудь, невідомі іншим» [1]. Академічний тлумачний словник української мови розглядає слово таємниця в двох значеннях: «1. Те, що приховується від інших, відоме не всім; секрет; 2. Те, що не пізнане, не стало відомим або ще не доступне пізнанню» [2]. Тобто під таємницею розуміють факт, інформацією про який володіє обмежене коло осіб, та який є невідомим для широкого кола суб'єктів правовідносин [3, с. 168]. А.А. Фат'янов звертає увагу на два аспекти таємниці: «все те, що на даний момент не усвідомлюється людським інтелектом; – дещо вже відоме, але з певною метою приховане від інших людей» [4, с. 5]. Як предмет дослідження нас цікавить саме другий аспект. «Таємниця – інформація (відомості), що не підлягає розголошенню, та приховується від інших обмеженим колом осіб або особою» [5]. Таємницю усиновлення можна визначити як систему інформації, що стала відома конкретно встановленому колу осіб (членам сім'ї та уповноваженим службовим особам в силу виконання ними своїх службових обов'язків) з приводу факту усиновлення, яка приховується від інших осіб з метою захисту інтер-

есів усиновленого та членів його сім'ї. «Термін таємниці усиновлення» у законодавстві СРСР з'явився вперше в Основах законодавства про шлюб та сім'ю: «Законодавством союзних республік встановлюються умови, які забезпечують таємницю усиновлення» (ч. 8 ст. 24). Згідно із статтею 112 КпШС, яка мала назву «Забезпечення таємниці усиновлення», таємниця усиновлення забезпечувалася заборобою без згоди усиновителів, а в разі їхньої смерті – без згоди органів опіки і піклування повідомляти будь-які відомості про усиновлення, видавати виписки з книг актів громадянського стану, з яких було б видно, що усиновителі не є «кровними батьками» усиновленого» [6].

«На позиціях збереження таємниці усиновлення виступають такі країни як: Аргентина, Болгарія (при повному усиновленні), Іспанія, Литва, Польща, Хорватія. Проте, не дивлячись на те, що більшість країн законодавчо врегулюють питання щодо таємниці усиновлення, законодавство ряду країн, наприклад, Королівства Бельгії, не містить жодної вказівки щодо зазначеного інституту» [7, с. 82].

Таємниця усиновлення має наступні ознаки: вона виникає з приводу специфічного юридичного факту – усиновлення; стає відомою вузькому колу осіб, як правило членам сім'ї та визначеному колу службових осіб, тобто наявній специфічній суб'єктній складі її носіїв; вона стосується внутрішнього життя сім'ї і не може бути здобуттям громадськості, а тому охороняється мірами державного примусу; має комплексний характер, тобто для службових осіб вона є професійною, службовою таємницею, а для членів сім'ї – особистою; вона стосується внутрішнього життя сім'ї і не може бути здобуттям громадськості, а тому охороняється заходами державного примусу; сама інформація що становить таємницю усиновлення, є специфічною (зміна прізвища, по батькові, місця проживання, дати народження тощо) [8, с. 78].

Право на таємницю усиновлення є одним з аспектів права на таємницю особистого і сімейного життя особи що закріплене в ст. 32 Конституції України. Положенням ч.3 ст. 301 ЦК України закріплене право кожної фізичної особи на збереження у таємниці обставин свого особистого життя, а значить і таємниці усиновлення.

Право на таємницю усиновлення може мати як усиновлювач так і усиновлюваний. Право на таємницю усиновлення в усиновлювача виникає з моменту взяття його на облік як кандидата в усиновлювачі і проходить слідуючі стадії: перебування на обліку, пошук дитини, знайомство з дитиною, розгляд судом справи про усиновлення, винесення судового рішення у справі про усиновлення, і продовжується після набрання чинності рішенням, незалежно від того досягла усиновлена дитина 14 років чи 18 років. Що ж стосується усиновлюваного, то таємниця виникає з моменту обліку як кандидата на всиновлення і проходить стадії: перебування на обліку, пошук сім'ї усиновлювача, знайомство з потенційними батьками, розгляд судом справи про усиновлення, винесення судового рішення у справі про усиновлення і продовжується до досягнення 18 років, коли цю інформацію можна буде відкрити для дитини.

Ю.С. Червоний справедливо відмічав, що у сімейному законодавстві існує два види таємниці усиновлення: від самої дитини і від інших осіб [9, с. 340].

Таємницю усиновлення слід розглядати в двох аспектах: таємниця від суспільства чи від сторонніх осіб, і таємниця від самого усиновлюваного. Що ж стосується таємниці усиновлення від суспільства, то вважаємо, що вона взагалі не повинна розголошуватись, для спокою сім'ї, що всиновила дитину, бо це все ж приватна сфера. Щодо таємниці від дитини, слід зазначити, що таємниця щодо усиновленої дитини існує до того моменту, коли дитина буде готова почути інформацію про усиновлення, законодавство встановлює 14 років для розкриття таємниці усиновлення для усиновленої дитини, але усиновлювачі повинні дуже обережно до цього поставитись, бо

буває що психологічно дитина в 14 років, а це складний підлітковий період, не готова почути таку інформацію. Думаємо доцільно було б в законодавстві закріпити вік з якого дитині можуть розголошуватись відомості про її усиновлення – 18 років, бо в цей період дитина є більш зрілою для адекватної реакції на таку інформацію. Тут виникає дуже багато питань: Яка інформація щодо усиновлення має розголошуватись, щоб не створити дитині психологічну травму небажаної дитини? Хто має дитині розкрити цю інформацію усиновлювач чи посадова особа? Якою має бути сама процедура розкриття таємниці усиновлення дитини?

Щодо суб'єктів, що забезпечують таємницю усиновлення відповідно до законодавства, це можуть бути службові особи, сторонні особи та усиновлювачі. По-перше ми говоримо про тих осіб, які забезпечують таємницю усиновлення щодо усиновлювачів. «Особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення» (СК ст. 226 ч. 1). «Якщо усиновлюється дитина, яка не досягла семи років, службові особи при виявленні її згоди на усиновлення зобов'язані вживати заходів щодо забезпечення таємниці усиновлення від самої дитини» (СК ст. 227 ч. 3). Тобто мова йде про дотримання таємниці усиновлення службовими особами, яким в процесі виконання ними службових обов'язків стало відомо про усиновлення. «Особі, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення (перебування осіб, які бажають усиновити дитину, на обліку, пошук ними дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення, розгляд справи про усиновлення, здійснення нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини тощо), а також інші особи, яким став відомий факт усиновлення, зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним» (СК ст. 228 ч. 1). Розголошення таємниці усиновлення в багатьох випадках призводить до тяжких сімейних конфліктів, особистих трагедій, розриву сімейних відносин та інших негативних наслідків. Тому закон не лише забороняє розголошувати таємницю усиновлення, а й встановлює кримінальну відповідальність відповідно до статті 168 Кримінального кодексу України за відповідні дії [10, с. 108]. Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача. Крім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, у зв'язку з цивільною справою чи кримінальним провадженням. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) є більш суспільно небезпечним злочином, ніж порушення недоторканності приватного життя. А це, у свою чергу, зумовлює встановлення більш суворих покарань у кримінально-правовій санкції ст. 168 КК України [11, с. 192]. Отже, службові особи мають дотримуватись таємниці усиновлення і щодо усиновлювачів, і щодо самої дитини, що усиновлюється.

По-друге забезпечення таємниці усиновлення здійснюється усиновлювачем щодо самої дитини, що усиновлюється «дитина, яка усиновлена, має право на таємницю, в тому числі і від неї самої, факту її усиновлення» (СК ст. 226 ч. 2). У даному випадку таємниця усиновлення розглядається як таємниця від сторонніх осіб та від самого усиновленого. Таким чином, з одного боку таємницю усиновлення забезпечує службова особа, з іншого боку таємницю може забезпечувати і сам усиновлювач. Отже, закріплюючими приписами щодо такої таємниці є те, що усиновлювачі мають повне право на те, аби не розголошувати факт усиновлення, і цілком вимагати про це осіб, які дізнались таку інформацію, а також ця вимога не залежить від віку дитини; людина, яка усиновлює може тримати у таємниці цей факт від самої дитини, якщо вважає, що це зашкодить їй; особи, які отримали будь-яку інформацію про усиновлення, не мають права розголошувати її навіть

тоді, коли дитина має відомості про її усиновлення; будь-яку інформацію про такий факт видає суд, і лише за згодою осіб, які всиновили дитину (такі випадки не стосуються справ, якими цікавляться правоохоронні органи); якщо усиновлена дитина має братів чи сестер, то вони мають право знати про місце проживання дитини, при умові, якщо усиновлення не є таємницею [12, с. 55]. «Усиновлювач має право приховувати факт усиновлення від дитини, яка ним усиновлена, і вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття. Усиновлювач має право приховувати від дитини факт її усиновлення, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам» (СК ст. 227 ч. 1, 2). Відповідно до ст. 7 Конвенції про права дитини передбачене право дитини, наскільки це можливо, знати своїх батьків.

«Особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею чотирнадцяти років на одержання інформації щодо свого усиновлення» (СК ст. 226 ч. 3).

Приймаючи до своєї сім'ї дитину в якості рідного сина чи дочки, усиновителі прагнуть, щоб ніхто, в першу чергу сам усиновлений, не знав, що усиновителі не його рідні батьки. Тому закон передбачає ряд заходів, які забезпечують таємницю усиновлення.

Діюче законодавство чітко зазначає, яка ж інформація становить таємницю усиновлення:

- інформація про зміну запису про матір та батька;

Особа, яка подала заяву про усиновлення, може виявити бажання бути записаною у Книзі реєстрації народжень матір'ю, батьком дитини або повнолітньої особи. Якщо усиновлюється дитина, яка досягла семи років, то для запису усиновлювача матір'ю, батьком потрібна згода дитини (СК ст. 229, ч. 1, 2). – інформація про зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини;

Особа, яка подала заяву про усиновлення, може виявити бажання змінити відомості про місце народження та дату народження дитини. Дата народження дитини може бути змінена не більш як на шість місяців (СК ст. 230 ч. 1.2).

- інформація про зміну прізвища, імені та по батькові особи, яка усиновлена;

Якщо усиновлювачами є одночасно жінка та чоловік і якщо вони записуються батьками дитини, відповідно змінюються прізвище та по батькові дитини.

За заявою усиновлювачів може бути змінено ім'я дитини. Для такої зміни потрібна згода дитини. Така згода не вимагається, якщо дитина живе в сім'ї усиновлювачів і звикла до нового імені. Якщо усиновлювач записується батьком дитини, відповідно змінюється по батькові дитини. Якщо усиновлюється повнолітня особа, її прізвище, ім'я та по батькові можуть бути змінені у зв'язку з усиновленням за заявою усиновлювача та усиновленої особи (СК ст. 231 ч. 1, 2, 3).

Висновок. Отже, пропонуємо авторське визначення: під таємницею розуміємо факт, інформацією про який володіє обмежене коло осіб, та який є невідомим для широкого кола суб'єктів правовідносин. Встановили наступні ознаки таємниці усиновлення: вона виникає з приводу специфічного юридичного факту – усиновлення; стає відомою вузькому колу осіб, як правило членам сім'ї та визначеному колу службових осіб, тобто наявний специфічний суб'єктний склад її носіїв; вона стосується внутрішнього життя сім'ї і не може бути здобуттям громадськості, а тому охороняється мірами державного примусу; має комплексний характер, тобто для службових осіб вона є професійною, службовою таємницею, а для членів сім'ї – особистою; вона стосується внутрішнього життя сім'ї і не може бути здобуттям громадськості, а тому охороняється заходами державного примусу; сама інформація що становить таємницю усиновлення, є специфічною (зміна прізвища, по батькові, місця проживання, дати народження тощо). Таємницю усиновлення слід розглядати в двох аспектах: таємниця від суспільства, і таємниця від самого усиновлюваного.

Думаємо доцільно було б в законодавстві закріпити вік, з якого дитині можуть розголошуватись відомості про її усиновлення – 18 років, бо в цей період дитина є більш зрілою для адекватної реакції на таку інформацію.

Суб'єкти, що забезпечують таємницю усиновлення: службові особи, сторонні особи та усиновлювачі. Діюче законодавство чітко зазначає, яка ж інформація становить таємницю усиновлення:

- інформація про зміну запису про матір та батька;

- інформація про зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини;

- інформація про зміну прізвища, імені та по батькові особи, яка усиновлена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua>.
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua>.
3. Ольховик Л.А. Деякі питання таємниці усиновлення. *Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів* : матеріали Міжнародної наукової конференції, 13 грудня 2008 року. Одеса, 2008. С. 167-170.
4. Фат'янов А.А. Тайна как социальное и правовое явление. Ее виды. *Государство и право*. 1998. № 6, С. 5-14.
5. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
6. Ромовська З.В. Українське сімейне право. URL: <https://westudents.com.ua/knigi>.
7. Логвінова М.В. Таємниця усиновлення та її гарантії. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 6 жовтня 2006 р. Івано-Франківськ. 2006. С. 82-90.
8. Ватрас В. Правова природа таємниці усиновлення *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 78-79.
9. Научно-практический комментарий семейного кодекса Украины / под ред. Ю.С. Червоного. К., 2003. С. 520.
10. Письменна О.П., Задорожна І.Ю. Таємниця усиновлення. *Національний вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 41. Том 1. 2016. С. 107-110.
11. Тавлуй О.В. Розголошення таємниці усиновлення: Окремі аспекти відмежування від інших правопорушень. *Кримінальне право*. 2021. № 6. С. 190-193.
12. Даниленко С.К. Таємниця усиновлення: проблеми та сучасні погляди. Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 24 лютого 2017 р. Одеса. 2017. С. 55-56.